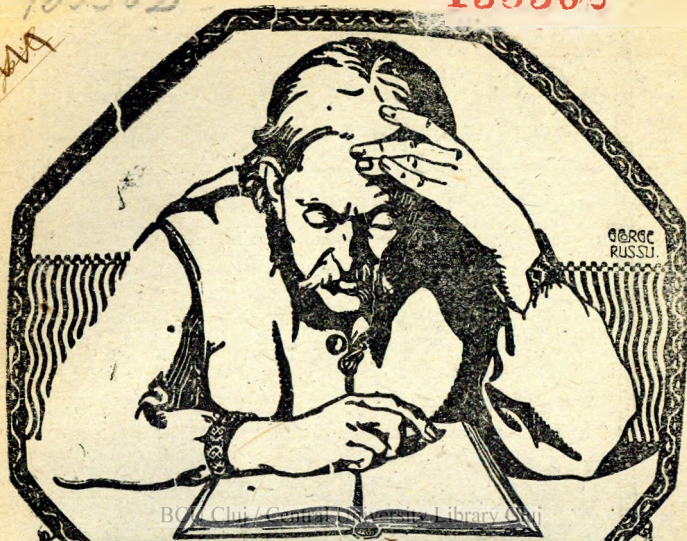

133502

BC Cluj / Cluj Library Cluj

BIBLIOTECA POPORALĂ
A „ASOCIAȚIUNII”

Anul XIV.

Nr. 112

Gânduri de dat mai departe

de

Horia Petra-Petrescu.

Prețul 3 Lei.

„Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român“.

— Intemeiată la 1861. —

PREȘEDINTE DE ONOARE:

M. Sa Regele FERDINAND I.

Prezident activ:

Vasile Goldiș,
secretar mitropolitan.

Vice-prezident:

Dr. Oct. Russu,
advocat, Sibiu.

Comitetul central al «Asociațiunii» numără 30 de fruntași din toate păturile societății românești.

E de datoria fiecărui bun Român să sprijinească „Asociațiunea“ abonând publicațiile ei și înscriindu-se de membru.

Taxele de membri sunt următoarele:

Membru fondator al Casei Naționale, odată pentru totdeauna	Lei 1000 —
Membru fondator al «Asociațiunei», odată pentru totdeauna	„ 400 —
Membru pe viață al «Asociațiunei», odată pentru totdeauna	„ 200 —
Membru activ al «Asociațiunei», anual	„ 10 —
Membru ajut. al «Asociațiunei», anual	„ 2 —

650/18

BIBLIOTECA POPORALĂ A ASOCIAȚIUNII.

Anul XIV. — Nr. 112.

GÂNDURI DE DAT MAI DEPARTE

DE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

HORIA PETRA-PETRESCU.

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201504491

SIBIU, 1924.

EDITURA ASOCIAȚIUNII.

133502

— Articolele ce urmează — afară de ultimul —
faç parte din volumul plănuit, gata de tipar:
„SÂNGE NEVINOVAT“. —

Tiparul tipografiei arhidiecezane.

Văduva.

Când a înțeles Maria Vecerzan, în cântă-lăria notarului, că a venit știre de pe câmpul de luptă despre moartea bărbatului ei și că i l-au îngropat de trei luni de zile — a căzut, fără de simțiri, la pământ. Au spălat-o cu apă, au frecat-o cu oțet pe la tâmpile. Intr'un târziu și-a venit în ori. A privit buimacă în jurul ei, căutând să-și reamintească cele petrecute, apoi a început să-i svâcnească buza de jos și — ducându-și mâinile la cârpa de cap, a bâiguit: «Ce mă fac acu...?!»

— «Ce să te faci!» i-a zis notarul, împăciuitor, «ce-au să facă atâtea mii de femei văduve — ai să te duci acasă, să-ți vezi de gospodărie și de copii — și-atât...»

— «Da, domnu' notarăș, da bărbat ca al meu...» și-o podidî plânsul.

Acu, la dreptul vorbind, bărbat ca al Mariei Vecerzan mai rar! Om cu scaun la cap — tânăr — plin de vlagă — cu gospodăria așezată pe temelii sănătoase — cum de nu s'a îndurat glonțul rusesc să treacă pe lângă dânsul, în loc să-și caute culcușul tocmai în inima lui cea bună?! Dacă se zice că norocul e orb, de bună-sama nenorocul e chior, ba e orb, mai orb decât toți orbii.

O lăsa bărbatul pe Maria Vecerzan cu doi copii, unul de trei ani, altul încă în fașă. N'au fost ei nici odată oameni săraci, fiindcă părinții amândurora își aveau gospodăriile lor și și-au rupt fiecare din ele ca să-i pună 'n picioare din capul locului.

Părinții ei au dat 16 iugăre de pământ, patru vaci pline de lapte, doi cai, doi boi de jug, lăzi de zestre, pline-plinuțe, — părinții lui, ca să nu se lase nici ei mai pe jos, au pus și ei umărul, au ridicat casă de piatră flăcăului lor, i-au dat șură, acareturi, pământ, cam 16 iugăre și ei, și — pe lângă astea toate — înaintea tuturor: sănătate!

Așa s'a împiciorogat o gospodărie de-a mai mare dragul și-ți râdeà inima când te gândeai la viitorul ei, de n'ar fi venit răsboiul la mijloc!...

Maria Vecerzan a apucat-o oblu acasă. I vuiă capul, a trebuit să se sprijine de vre-o câteva ori de câte un pălan, de câte o piatră de drum — în sfârșit tot a ajuns, cu mare greu, până în ograda casei.

Când a apucat la poartă s'a răzimat de ea, sleită de puteri, cu brațele lăsate 'n jos.

Ionică, băiețașul de 3 ani, eră pe-afară, cu alți copii și se jucă. Incercă tocmai pleasna unui bici și pocneà din el, hăulind.

Când a văzut pe mamă-sa s'a apropiat de ea și a prins-o de rochie,

Maria Vecerzan s'a uitat la dânsul ca prin sită. Eră el, Ionică-al ei.

— «Dragu' mami! Tu nu mai ai tată!» eră să țipe odată Maria Vecerzan și să s'arunce la copilul ei să-l sărute, dar a înghițit vorba, fiindcă i-a venit gândul: Stai! Stai! De ce să-l amărești înainte de vreme? Și-așă are s'o audă el și are s'o priceapă mai târziu!

Și-a mușcat buza, a isbucnit într'un hohot de plâns Maria Vecerzan. Copilul speriat, a început să plângă și el, cu mâna de rochia mami.

S'a dus în odaie mai apoi mama și și-a dat jos cârpa din cap. Aveà un păr bogat, negru, frumos — două cozi, de-a mai mare dragul să privești la ele. I s'a resfirat pe spate,

în neorânduială — căci n'avea Maria Vecerzan acum grija părului ei.

La început a plâns. I-a năpădit plânsul inima cum se deslănțuie o furtună de vară într'o pădure tinăra. Și-a răzimat capul de masă, și a dus mâinile-i tari și muncite pe lângă creștetul capului și i s'a cutremurat întreg trupul de plânsul acesta al ei. —

Între oftări și sughituri sgomotoase își vedeă bărbatul, mort pe câmpul de luptă, fără de luminare la căpătâi, aruncat într'o groapă cu alți ortaci de suferință și cu cât și-l închipuia mai tare, cu atât plângea mai furtunos.

În odaie se auzeau numai oftările și sughiturile ei. O pisică neagră, care a încercat să se frece cu blana, lingușitor, de dânsa, o luă la goană, speriată, de sgomotul neobicinuit. Ceasornicul doar că-și mișcă limba ca mai înainte, fără să-i pese de plânsul stăpânei — un ceasornic de târg, cu trandafiri roșii și galbeni, mari, pe frunte, zugrăviți de nește meșteri cârpaci.

În ferestri erau flori. — Obloanele verzi, deschise larg, încât puteă să intre lumina în dragă voie.

Sfântul Neculai din icoană, un sfânt Neculai dela Nicula, cu nasul cam șugubăț și cu gura par'că ar fi mâncat aguridă, cu degetele cari

dau binecuvântare, îndreptate par'că spre Maria Vecerzan — par'că numai sfântul Neculai erà atins de durerea stăpânei din casă.

...Dar mai erà încă cineva. Un bătrân. Zăcuse după cuptor, pe o zeghe, dar acum ieși de acolo și se apropiè, încet-încet, de masa unde plângea Maria. Bătrân mai erà! Nasul îl aveà respicat, ochii căzuți în orbite, pe la tâmple i se vedeà cum răsufală — de câteori răsufală i se ridicà o parte a tâmplelor, ca să cadă mai apoi la loc.

Tatăl Mariei Vecerzan.

Auzise el de moartea ginere-său — o prevestise el de săptămâni de zile și-acu erà împăcat cu gândul.

— «Mărie! Mărie!» zise bătrânul cu blândețe, după ce stete câtăva vreme lângă fiică-sa și după ce o lăsă să-și descarce întreg șiroiul lacrărilor, «Mărie — ai uitat — copilu' — n'a supt țâță de azi-dimineață»...

Mânile lui slabe, neputincioase, pline de pistru, și le plimbă peste umerii sănătoși ai nevestei tinere. «Mărie», zise el mai departe, când nu-i răspunse fiică-sa nimic, «copilului i-e foame... mă 'nțelegi»?

Din odaia de alături se auzi scâncetul unui copil.

Maria Vecerzan își ridică capul dintr'odată. Își duse dreapta la frunte. Unde-i slătuse mintea? N'a dat copilului să sugă!

Se ridică, își aruncă, dintr'o smâcitură a capului, cozile pe spate, făcù câțiva pași, deschise ușa, care sta crepată, se apropiè de leagănul copilului și se aplecă spre el. Un copilaș de trei luni, înfășat strâns, plângea.

Maria Vecerzan îl ridică repede, îl apăsă de piept și intră în odaia, de unde ieșise. Bătrânul își aprindea pipa cu o aprinjoară, pe care și-o frecase de pantaloni. Poate că erà tutunul prea îndesat, fiindcă nu se aprindea cu una cu două. Trebuie să scormonească cu aprinjoara prin el.

Privind la ochii umflați de plâns ai fie-sii, zise, domol, bătrânul:

— «Trebuie să grijești de copil, Mărie, că laptele rău îi strică...»

Fără să răspundă ceva își descheie Maria Vecerzan cămașa la gât, băgă mâna în sân, apropiè copilul de pieptu-i alb și-i dete să sugă. Plânsul copilului încetă. Se prinse de sânul mării cu amândouă mânuțele lui durdulii, se scâncea din când în când, contenind din beute, dar mai apoi urmă, cu o vădită înfățișare de fericire în mișcările mânilor și ale capului.

Mama n'avea ochi pentru el. Privirea fi erà încã tot împãenginitã.

— «Vezi, Mãrie... ce sã zic *eu*? Hei, pãcatele mele!» oftã bãtrãnul. «Multe au venit pe capu' meu — și nu m'am dat! Nu m'am dat — și pace. Mi-au murit pãrinții când eram încã tinãr, încã neînvățat. Mi-a murit nevasta, mã-mã-ta, când erã mai în putere, când credeam: mi-a pus Dumnezeu mâna 'n cap! Mi-au murit cinci copii — trei frați și douã surori de-a tale. Pe toți i-am văzut întinși pe nãsãlie, pe toți i-am prohodit, la toți le-am aruncat un bulgãr de țãrãnã în groapã. — Credeam cã mi se sfãșie și mie inima de jale — credeam cã n'a mai fi lumea-lume...», aici dete bãtrãnul trist din cap și bãtù cu degetele darabana în masã «... da lumea și-a urmat cursu' ei, Mãrie, și n'a întrebat de durerea mea. Lumea?» Bãtrãnul surãse trist, «Lumea e ca o femeie flușturatecã. Nu-și bate ea capu' cu nãcazu' tãu. Dacă *tu* n'ei fi cuminte, te dai de mal».

— «Știi, Mãrie, ce-am zis mereu, dupã ce pierdeam pe cãte cineva? Ridicam mânila, ca dreptul lov, și ziceam:

«Domnu'-a dat, Domnu'-a luat,
Fie numele Domnului bine-cuvântat».

Și m'am închinat, fata mea, m'am închinat adânc și m'am rugat fierbinte și — Dumnezeu mi-a ajutat»...

Maria Vecerzan ascultă cu jumătate urechea.

— «Când credeam, Mărie, că mi s'or tăia toate cărările», urmă moșneagul, «îmi venea credința într'ajutor. Fără ea aș fi plecat capu' și nu m'ai vedeà astăzi».

Fiică-sa îi aruncă o privire care par'că-i spuneà: Lasă-mă! Lasă-mă singură!

Bătrânul o înțelese. Se ridică cu mare greu, se răzică în băț, privi la nepoțelul din fașă și zise, arătând spre el cu degetu-i ars de tutun:

— «Pentru ăsta să trăiești, Mărie! Pentru ăsta»... Mai privi odată spre mamă și copil și ieși afară, pe prispă, aruncând vorba: «Uite — cum samănă cu cel dus»...

Știa el de ce-a spus vorbele astea. Le-a rostit cu o dibăcie minunată, ca și când ar trage cu unghia sub ele, de ar fi fost tipărite într'un ceaslov. Voià să rămână întipărite în inima mamei.

Iar mama auzise vorbele tatălui ei.

Cum sta și priveà la gândăcelul nevinovat dela pieptul ei, i se părù gândul spus de bătrân ca un fulger, care brăzdează întunerecul. Par'că ar fi luat-o cineva de mână și i-ar fi zis: uite-l, uite-l, e leit tată-său.

Pricepuse copilașul ce se petrecea în sufletul celei ce-l alăptă? Incepù să miște mânuțele, deschise ochii — privi în sus, spre capul aplecat spre el — încercă să se miște în scutece, să dea din picioare. Ochii, gândi mama, ochii aduc cu ai lui. Mișcă din buze, dete un: țt, țt, țt, ca să-l mângăie. Copilul pricepù ninerarea mării și, lăsând țafa din gură, începù să zimbească, să râdă. Mbâ, mbâ — făcù el. Sărăcuțul, gândi mama, ce e el de vină? De ce să sufere el? Și cu cât se uită mai tare, cu atât i se păreau asemănările cu cel mort mai limpezi. Născiorul — nu erà el nasul bărbatului ei? — și bărbia — n'avea ea ceva din bărbia lui?

Se ridică repede, puse copilul în leagăn, un coș legat cu frânghii de grinda casei, îl desbracă repede, dând scutecele la o parte — apoi privi la copilașul gol cu ochi flămânzi de dragoste. Copilul simțea că vrea să-l gingășească cineva. Când se simți desbăierat, goi, începù să dea din piciorușe, încercă să-și ducă mâinile la gură și să gângurească.

Uite, chiar și semnul de subsioară — chiar și pe ăla-l are.

Se aplecă spre copilul ei, pocni din limbă, între lacrimi, îl sărută pe pieptul grăsuț și —

îngenunchiè în fața leagănelui. Par'că o sileă cineva să îngenunchie. Ceva nevăzut.

Copilul, ca un gândăcel de Mai, pus pe spate, urmă să dea din mâni și din picioare și să se uite la mamă-sa... Mbâ, mbâ, mbâ, gângurea copilul.

«O, dragu' mamei, drag»... zise mama. «O să trăiesc! O să trăiesc! Pentru tine!...» și începuseră să-l sărute, lacom și furtunos, pe unde găsea loc, curgându-i lacrimile și scaldându-l în privirile ei de mamă nefericită și — fericită.

În pragul ușii apărură bătrânul, cu pipa 'n mână, cu capul întins, întrebător, spre mamă și copil.

— «Mărie! Mărie!»

Mama n'avea urechi pentru chemarea lui. Și sărută copilul. Carne din carnea și suflet din sufletul bărbatului ei! Cine zicea că e mort? Iacă, trăia mai departe în copilașul ăsta nevinovat, pe care are să-l crească mare mama și are să grijească de el ca de ochii din cap și are să-l vadă la gospodăria lui și are să-l sfătuiască când a fi bătrână, bătrână ca — moșul de-acolea, da, ca moșul, care întreabă ceva... Acum simțea Maria Vecerzan că tatăl ei vrea să întrebe ceva.

— «... Da, tată...» zise ea, neluând ochii dela copil.

— «Mărie — cormana dela plug e slabă de tot. — Nu mai taie brazda cum ar trebui. — Să luăm alta».

— «Să — tată».

— «Să cumpere alta Ghiță, din oraș».

— «Să — tată».

— «Și — ai pus de mâncare pentru lucrători, Mărie?»

Maria Vecerzan se ridică de lângă copil. Acum își aducea aminte că are doi lucrători în «Miezuină».

— «Pus — da nu m'am uitat», — dintr'o săritură fu lângă cuptor și se uită la oala care colcăia. BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Apoi — dându-și părul căzut pe față, la o parte — zise: «Și — tată — să ne gândim de sufletu' mortului». I mai jucă puțin fața, zicând acestea, dar privi la copil și urmă: «Să dăm slujbă la biserică, să-i facem pomană ca la un om cinstit, cum a fost»...

De unde-și ia femeia asta atâta tărie? se întrebă mirat moșul.

«Da, fata mea, bine zici», adăogă moșul.

Maria Vecerzan sta dreaptă în mijlocul odăii. Își netezi părul și fruntea, își luă cărpa în cap, mai aruncă odată ochii spre copilul pe care-l dete — cu o mișcare a mâinii — în grija bă-

trânului, apoi ieși, zicând cu un suspin ușor: «Mă duc, tată, la taica părintele, să-i spui ce să facă».

Bătrânul a rămas singur cu copilul din leagăn. S'a așezat pe o laviță lângă el, a prins să-l legene, în timp ce razele soarelui se jucau printre florile din fereastră cu născiorul și cu părul copilului.

A stat tatăl Mariei Vecerzan câtăva vreme, întrebându-se ce s'a întâmplat de s'a schimbat așa fiică-sa, apoi — pricepând — și-a lăsat capul în piept și a încercat să — plângă el. Dar nu putea. A oftat odată din greu. «Doamne!» a zis el în sine, «Doamne! De ce nu m'ai luat pe mine 'n locul lui»? I ardeau ochii. Așa de bine i-ar fi prins un strop de rouă în ei. Plângea — fără de lacrimi...

În sfârșit dete din cap și murmură: «Domnu'-a dat, Domnu'-a luat... Să nu mă vadă Mărie cu capu 'n pământ»...

Pe-afară se auzeau pocnetele biciului lui Ionică. Nu știă încă despre moartea tatălui său...

Praga, 1917.

În „satul gușaților“.

Când eram de zece ani am fost mai întâi și mai întâi în satul tatii. Imi aduc prea bine aminte de timpul acela. Mă duseseră părinții pe la băi în străinătate, la Marienbad, în Boemia, trecuserăm prin Viena, ne-am oprit pe-acolo o săptămână întreagă. Mi-a plăcut orașul Viena, minune - mare! Stam să împrumut încă zece ochi! Aveam un notiț la mine și îmi însemnam, la îndemnul cuminte al tatii, tot ce îmi frământă creerii pe-atunci. Când răsfoiesc cărticica asta mă apucă duișia. Iacă: am fost în teatru, de am văzut «Visul unei nopți de vară» de un scriitor mare englez, Shakespeare, și mi-a plăcut că am văzut în «Visul» ăsta cum unul aveà un cap de măgar și strigă mereu, măgărește: «Ia! Ia!» — Am trecut pe lângă biserica cea mare a sfântului Ștefan și mi-a atras luarea aminte cum sare minutarul unui ciasornic dus cu elec-

tricitate, tot la cinci minute, de am desemnat în notițul meu cum sare ceasul, — și alte bazaconii de astea. Minte de copil de zece ani!

Acum — când să pornim noi spre satul tatii, mi-a venit greu de tot. Nu de alta, dar îmi ziceam cu mintea mea copilărească: acolo n'are să fie «Visul unei nopți de vară» și nici ceasul electric din biserica sfântului Ștefan. Puseseam buza — eram posomorât. Mă obicuisem cu uruitul trăsurilor de pe străzile Vienei, cu casele înalte, și par'că nu-mi venea a crede că mai poate fi viață și în casele scunde și coșcovite ale cutărui sat românesc.

Țin minte că m'am lungit în vagonul de clasa a doua, pe perini, și n'am vrut să mai văd nimic din ținutul de care ne apropiam — fiindcă îmi ziceam: n'ai văzut destul în Viena și Marienbad? Ce-ți poate da ținutul ăsta?

Tata mă urmărea cu ochii și nu zicea nimic. Lăsa să se pârguiască poama de-abinele, încet pe încetul.

Treceau pe lângă noi poiene înverzite, pline de flori, care de care mai frumoasă, treceau munți îmbrăcați în verdeață, cu păraie șopotitoare, cu luminișuri ca în povești, — eu zăcăream pe perinile vagonului.

Dela o vreme mi s'a urât să mai stau așa, lungit, și tot am scos nasul pe fereastră. Se

putea? Dar ținuturile astea nu erau de loc de disprețuit. Dimpotrivă. Iacă, muntele de coleă și valea de coleă și colnicul de dincolo — toate sunt frumoase. Nu sunt casele și palatele din Viena și din Marienbad, dar sunt căsuțele albe, curate, ale cutărui sat românesc. Și ce drăgălaș, ce prietinos e așezat orașelul pe lângă care trecem!

Și *aici* sunt oameni! Steteam să uit una ca asta. Credeam că oamenii adevărați sunt numai în Viena! Adecă, să nu fiu nedrept cu mine însu-mi, am crezut așa ceva numai în zilele din urmă ale șederii mele în Viena.

Mai mare rușine am simțit însă când, după ce am stat o săptămână în satul tatii, am văzut că țărani aceștia și-ar da și sufletul pentru mine, să mă mulțamească. Unchiul Dumitru, cu pălăria lui cât o roată de car, cu șerpariul lat, bătut cu ținte late, cu părul lui lung, negru, ca plăieșii lui Ștefan Vodă, cu ochii lui vioi și cumiți cari mă căutau mereu și îmi ceteau ori care gând, de pe frunte, de îndată ce mi se infiripă. Și vărul Octavian, ortacul meu de joacă, și verișoarele și verii ceilalți. A fost o sărbătoare sufletească pentru mine. Ca o baie, care-ți primenește trupul, de te simți renăscut. Plimbări cu căruța, la prins de pește — păstravi mari și gustoși, de să mai ai zece guri! — ex-

cursii prin munți, slujbe la biserica satului, când venea satul întreg mai apoi la noi, să ne vadă, — căci eram doară înrudiți cu jumătate satul! — zile neuitate, zile binecuvântate de Dumnezeu!

Intr'o zi, după ce văzusem din grădina părintelui, la care eram în gazdă, cum trece pluta pe râu la vale, zice tata: «Să facem o săritură până în satul apropiat!» Căruța unchiului ne așteptă la poartă. Urcăm în ea, ne așezăm în «ziț»-ul cu «fedăr»-e, ne facem cruce și hai la drum! Unchiul Dumitru tot cu ochii la noi. În șiriglă vărul Octavian, în fân.

Pe drum mi-a povestit tata — că e mare meșter la asta — cum e satul, în care o să ajungem și la cine tragem. Părintele din sat eră înrudit, nu-i vorbă, numai într'a cincea ori a șasea spiță, dar tot eră un fel de rubedenie cu noi. Dacă jumătate satul unchiului Dumitru eră înrudit cu noi, de ce să nu fie și părintele din satul vecin?

Bucuria lui când ne-a văzut. A sărit din pridvor, unde cetea gazeta, a deschis poarta casei parohiale larg, ca să poată intra căruța în curte, ne-a ajutat când să ne scoborâm și cu «bine-ați venit» și «Dumnezeu v'a adus» ne-a poftit în casă.

Acum, eu stam par'că aș fi picat din cer! Vărul Octavian și ceilalți veri ai mei îmi spu-

seseră mai 'nainte, cu mâna la gură, să nu isbucnească în răs: o să mergem în «satul guşaţilor»!, apoi îmi povestî că de pe aici să fi fost ţăranii, cari se minunau: «ce-i măăă!», când vedeau cum cătanele la «muştruluiială» se uită toţi «într'un gard», când unul «de ăia mari» făcea semn «dintr'o custură»: «măi, că maare-i porunca împărătească!»

Eu, cu mintea mea copilărească, mă uitam la părintele şi mă miram că nu găsesc nici un pui de guşuliţă la dânsul, cu toate că eră doară din satul cu guşaţii. Nu-mi venea să cred! Dânsul trebuia să aibă o mândruliţă de guşă cât toate zilele, de aia eră doară căpetenia lor!

Şi-apoi şi în odăi! Curăţenie — lumină din belşug — o mândreţe de masă aşternută în vederea oaspeţilor aşteptaţi cu mult drag. Merindare pe la fereşti, lucruri de mână, ţesături de să nu-ţi mai iai ochii de pe dânsese!

Măi, măi, mă gândeam eu — da nedrepti au fost verii mei când steteau să pufnească de răs!

Bobotea mânia în inima mea — voiam să i-o spun părintelui mai târziu, când mi s'a da prilejul. Avea ochi prea cinstiţi decât să-l port cu vorba şi să mă prefac.

— «Ei, haideţi să-mi vedeţi satul!», zise părintele. «Până atunci ne pregăteşte masa ne-

vasta». Și am ieșit la drum, după ce ne-a rupt părintele din grădiniță câte un trandafir și ni l-a pus în cheutoare.

Case curățele, cu geamurile spălate, cu floarea soarelui pe la ferești, și cu flori de mac, de păreau flăcări, cu șuri bine durate, cu grădinițe lucrate cuminte. Ce să zici? — sate românești ca astea să ne tot dea Dumnezeu!

Tata îmi laudă una-alta și îmi școlea ochii, ca să văd.

Vărul Octavian mă ținea de mână.

— «Vezi, colea», zise el, trăgându-mă de o parte, să nu-l vadă părintele. «colea au suit țărani tauru' satului, să pască pe coperișu' bisericii...»

— «Unde?»

— «Uite, pe coperișu' bisericii de-acolea... Și n'au legat bine tauru', că a căzut și funia l-a strâns de gât și și-a dat ortu' popii...»

— «Tată», strig eu pe tata, «auzi ce spune Octavian», și-i povestesc din fir în păr.

Tata, cu ochii în ochii mei: «Și ce te miri?»

— «D'apoi că asta s'a întâmplat în Schilda, tată». Cetisem tocmai povestea, în nemțește, despre țărani cei proști din Schilda.

— «Nu se poate întâmpla și aici?»

— «Ba da..., da tot...», îngân eu.

Trecem noi mai departe, după ce am intrat în biserică și după ce ne-a arătat părintele iconostasul, odăjdiile, strănile lucrate frumos de un măiestru tâmplar din sat, și — trecând pe lângă o fântână — mă îmboldește Octavian și-mi zice iară, pe sub ascuns, să nu-l audă părintele: «Vezi, de aici zice că au scos luna din fântână».

— «Tată», zic eu, «ascultă! Povestea cu luna! D'apoi asta am auzit-o și despre ai din Lalenburg, la nemți!»

— «Da», zice tata, «și despre țigani e vorba că au scos luna cu cârligul. Și la greci, de orășenii din Abdera».

— «Atunci *care* e cea adevărată?», întreb eu.

— «Hei, dragul tatii, îmi pui o întrebare grea de tot. Lasă, că o să vorbim noi de asta mai târziu».

Nu eram dumirit de loc. Căutam fețele oamenilor, să le cetesc prostia din ochi, de pe frunte — da nimic. Se purtau cuviincios, se ridicau de pe prispa casei unde stau, ne dădeau binețe ca oameni de omenie ce erau, câte unul alergă și sărută mâna părintelui, căruia vedeai cât îi cade de bine că poate să ne arăte pe câte un fruntaș din sat.

Ce să mai lungesc vorba — m'am simțit nespus de bine în satul ăsta. Seară, în grădină,

într'o filigorie drăgălașe, la cină, la lumina lunii și a unei lămpi de vânt — nu erà nici un vânticel pe acolo — eram toți veseli, minune-mare.

Deodată, în mijlocul veseliei, spune unul din noi, cu gândul vădit să piște: «ei, părinte dragă, când mai ieși din satul gușaiilor?»

N'am să uit clipa de atunci nici odată. Părintele, din vesel ce erà, din prietinia întrupată — a aruncat vorbitorului o singură privire, dar o privire dureroasă de tot. Am prins-o și eu și cu însușirea mea de a descoase, însușire câștigată din născare, am cetit în privirea asta întrebările: «A, vrei să mă batjocorești cu satul meu?! Vrei să mă iai peste picior și în fața oaspeților mei iubiți? Va să zică ai răspândit și pe la dânșii porecla asta mincinoasă? De ce ești rău? De ce îți bați joc de mine? De ce mă umilești? Ți-am făcut *eu* ceva, de mă strângi cu ușa?!»

A urmat o tăcere neplăcută pentru toți. A fost o «eclipsă lunară», cum m'am gândit eu mai târziu — învățam elementele astronomiei, la geografie, și căutam să mă folosesc de comparații din studiul meu. «Eclipsa lunară» a trecut repede, părintele a revenit, a răs, a povestit mai departe, ca să înveselească societatea, dar ghimpele mi-a rămas în inimă și l-am ținut minte,

cum am ținut minte o privire chiar, o singură privire de dojană a profesorilor mei, când nu mi-am știut lecția și când privirea lor dojenitoare avea prețul unei bătăi la palmă pentru mine.

Ne-am urcat în căruță după ce s'a înserat de-abinele și am pornit-o la drum. O seară minunată. Puteam vedeà luceafărul de seară respicat. Par'că ne făcea cu ochiul. Simțeam cum se odihnește pământul.

Eu nu puteam să dorm cu toate că tata mă îndemna să iau o cârpă în cap, după ce mi-am luat pălăria cea roșie de pe părul negru, tăiat «bretonne», ca «puil de domn», și să mă dau în brațele lui Morpheu — pe atunci învățam și mitologie grecească. Morpheu era tata, aici.

— «Tată», zic eu, «ai văzut cum s'a uitat părintele când i-au amintit de «satul gușaților?»

— «Văzut. Și?»

— «Nu i se face nedreptate?»

— «De ce crezi tu că i se face nedreptate?»
mă descosea tata. «Pentru că n'ai văzut gușați?»

— «Da, și pentru că el *nu e vinovat*».

— «Așa e».

— «Atunci de ce să sufere el pentru ce n'are și dacă e om sănătos și cuminte?»

— «Da, dragă, vezi, aici judeci foarte bine».

— «Și încă ceva tată...»

— «...da...»

— «Uite — povestea aia cu tauru' de pe coperișu' bisericii. E minciună, tată!»

— «Crezi?»

— «Da. N'am cetit-o noi în cartea aia nemțească? Să se fi întâmplat tocmai așa și aici? Nu-mi vine să cred!»

— «Nici mie».

— «Și cu fântâna și cu luna», zic eu și mă uit la luna de pe cer. — Mă va fi văzut ea pe mine, de acolo, de unde eră? Ce-și bătea ea capul cu un băiețaș de zece ani, care-și frământă mintea și puneă în frigare pe tată-său cu întrebările?!

— «Și alea-s minciuni», zice tata.

— «Atunci *cine* le scornește? Că *cineva* trebuie să le scornească, tată!»

— «Cine?», aici s'a pornit tata cu vorba. Eu îl ascultam numai. Ii sorbeam cuvintele din gură. Iată, stau să le spun aproape aidoma, cum le-a rostit. «Cine? O gură nespălată, dragă. Unul cu peri pe limbă. Unul, căruia îi place să pescuiască în turbure. — Dă unul dintr'alt sat de unul, cu care se învrăjbește. Nu-i place culoarea ochilor lui, ori nu i se năzare că ar fi om cinstit, ori nu-i are la stomah pe cei ce se uită

ponciș — gata! Sboară cuvintele grele, apăsate: tu așa, tu așa și pe dincoale! Vorba ȳaduce vorbă, căutătura căutătură și-i gata pacostea. Nu e destul că se ciorovăiesc ei doi — mai trece pălălaia și mai departe. Unul are nevastă și copii, și celălalt are nevastă și copii. Nevestele se iau de păr, copiii își scot limba. Incep vorbele de ocară. *Cum* să-l jignești pe protrivnic mai tare? O, gușatule!, cu toate că n'are gușă. Sau, ian să zicem, că are gușă! Gușatule și fonfăitule! Asta-i prea puțin. Mă, ăl din satul cu neoamenii! Mă, ăl din satul unde au dus tauru' pe coperișu' bisericii! Hahaha, rād cei cari ascultă batjocura. A prins! Se infierbântă vorbitorul. Ce să iscodească ceva și mai și? Mă, ăl de-a scos luna cu cârligu' din fundu' fântânii! Råde să se tăvălească împrejurimea. Că bine mi ți l-a prins în clește. — Și-acù sboară vorba asta pe aripele vântului. Se răspândește ca polomida. Unde te întorci dai de ea. Unul o rostește cu veselie, fără de răutate, iacă așa, de trecere de vreme. Nu i-o prea luà în nume de rău! El nu vrea să supere. Sufletul omenesc, dragă, cere și niscai sare, piper. Ȳsta-i piperul pentru omul meu. Dar sunt alții, cari nu se folosesc de vorba asta că de sare, ci pun piparcă, piparcă din greu. Vreau să usture. Mai toarnă

și leșie peste rană. Și se bucură cu inima lor drăcească. Aruncă asupra satului întreg leșia sufletului lor negru. Nu numai dușmanul lor singuratic este gușat, prost, hăbăuc, fonfăit, ci satul întreg, orașul întreg, în care locuiește. Nu numai el, ci întreagă «porodița» lui, până într'a șaptea spiță! Ce urât, fiu-meu, ce urât!..»

Ceilalți se clătinau în căruța, cuprinși de o piroteală de somn — mie nu-mi eră de somn, eu povesteam cu tata.

— «Cum pot să fie, tată», întrerup eu tăcerea care se lăsase pentru o clipă între noi, «cum pot să fie oamenii așa de răi?»

— «Sunt feliurite soiurile de oameni pe lume», zise tata. «Și buni și răi, și strâmbi și drepți, și să ții minte dela mine: cine se aseamănă se adună. Dacă e să-ți dau un sfat în clipa asta, când ieșim din satul despre care ai auzit batjocura și unde te-ai simțit atât de bine, este sfatul: *nu fii nedrept!* Atât de ușor poți să fii nedrept! Vei crește mai mare, o să-ți dea Dumnezeu zile, odată nu voi mai fi — va trebui să stai pe picioarele tale. Nu fii nedrept! Nu aruncă o batjocură asupra unui om înainte de a fi pătruns că e vrednic de batjocura aceea — ori, mai bine, lasă-l în plata Domnului, poartă-te cinstit cu el, ca să simță că nu-i vrei răul. Ai

văzut cum l-a durut pe părintele când i-a amintit de batjocura satului lor? Sunt lanțuri astea, pe cari le poartă cei *nevinovați* și, totuși, trebuie să sufere pe urma lor. Nu știi tu încă cum se răspândește de ușor o vorbă rea, și cât de greu o poți stârpi din lume».

— «Ar trebui», am zis eu, gânditor, «să își întindă mâinile oamenii, toți oamenii, și să-și zică unul altuia: de-acu nu mai bârfim!»

Tata surâse pe sub musteață. O simțeam eu prea bine, chiar fără să mă fi uitat.

— «Da», urmă el, «planul tău ar fi bun, numai ți-ai făcut socoteala fără de birtaș. Unii oameni trăiesc din ticăloșia asta. După cum trăiesc viermii în trupurile cari putrezesc, în hoituri. Le place oamenilor așa».

— «Atunci ce să faci?»

— «Ce să faci? Să te lupți împotriva lor. Să nu te lași nici mort. Chiar de te-ar strivi în picioare — căci sunt tari, fiul meu, și pășesc apăsător și obraznic».

O clipă am tăcut amândoi, apoi îmi zise tata :

— «Acuma dormi. O să fii obosit».

— «Nu tată, mi-a sărit somnul», mă apăr eu.

— «Atunci n'am ce-ți face. Nu mai avem mult până acasă».

Seara asta dumnezeiască, cu liniștea ei în natură și cu sbuciumul din sufletul meu, n'am s'o uit în întreagă viața mea. Par'că s'ar fi apropiat de mlădița tină ră grădinarul — tata — par'că ar fi pus mâna domol pe coaja ei, par'că ar fi măsurat grosimea, par'că ar fi luat cuțitul de altoit, ferestrăul de mână, ceara și mi-ar fi retezat, de-a curmezișul, trupul plăpând de vișin, ca să cresc mai apoi și mai mare, și mai frumos, și făcându-mi o creștătură, deslipindu-mi cu vârful cuțitului coaja de pe lemn, mi-ar fi apropiat o mlădiță tină ră și sănătoasă, cu care să duc viața de aici înainte...

Praga, 1917.

Însemnări dintr'un lazaret.

Praga-Strahov, 28 Noembrie 1917.

Bate cineva cuviincios în uşă. Deschide, după ce strig: intră! E Pavel Tomşa (al cărui cap, nu-l cer, Doamne fereşte!, ci tocmai dimpotrivă, mi-ar plăcea să-l aibă teafăr).

— «Ce-i, Tomşa?» întreb eu.

— «Iacă — domnule învăţător», acesta mă cinsteşte cu numele de învăţător, «iacă, am primit o scrisoare dela nevastă. Zice că e rău, că e bolnavă, c'o fost pe la doftor. Şi nu ştiu ce să mă fac, domnule învăţător, nu ştiu ca pământu'!...»

În mână ţine o scrisoare. Mi-o întinde. Citesc: «epistolă făcută în 16/1917 în November si mai departe vi sti soţuc dragă că eu âs betagă rău de nu pos facie nemic că si pe mine mă cată alţi si zac de 4 săptămâni si am fost la doftor de două ori si mi odat lacuri de sins zloţ si odată de patru zloţ si vi sti că mo dus tata cu caru la doftor si âstare slabă de nici nu poti să

mă duc la postă să țină bani și poc că și cărțile alți mile aduc dela postă și de cumva moiscula țoi trimete bani și vi ști că grâu nu lam âmbătit și porcu lam ucis că nam avut cie ây da de măcat că n'am mălai și scriem lângă cie orasây praga și ân cie țării praga și âț poftesc și may buna sănătate ca ame soție drag al meu dorit soțuc și copila bine că ây sănătósă și tare mult te pominește pe tătucu adă! Dómne pe tata să mai vadă pe mama...»

Aici eră ruptă foaia de scrisoare. Pe cealaltă foaie a scris Pavel Tomșa înapoi nevestei.

Stă cu capul în pământ Tomșa.

— «Nu te supără, Tomșa! Ți-a ajutat Dumnezeu!»

Il văd în fiecare zi cum se roagă de cucernic, cu cartea de rugăciuni în mâni, lângă patul său.

16 Noemvrie 1917.

Pe lângă multele și măruntele mizerii zilnice, de cari nu poate scăpa omul în ziua de astăzi, am avut iarăș o clipă de mulțămire, o clipă care mi-a dat tărie.

Pavel Tomșa din Nușfalău, (com. Solnoc-Dobâca) când ceteam o poveste minunată din volumul de basme al lui Dumitru Stăncescu, își scoase broșurica mea: «De vorbă cu un soldat»

și-mi fu dat să citesc următoarele rânduri pe marginile broșurii — reproduc aici — : «Astă kărticiikă dată de ciinstie de Domnul Doktor Ilie Marin din orașul Brașău și eu Tomșa Pavăl pentru facieria de bine kă miliodat mă rog lui Bunul și atot puternikul Dumnezău Săi ajute să să dukă la soția dūmisalie Și și la părinți dūmisale și la tótie kátie iodat Bunul și Atot ân Duratul Dumnezău».

O, dragă Pavele Tomșa! Mi-ai pricinuit bucurie cu rândurile tale!...

Unul care pleacă la Ierusalim.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

25 Decemvrie n. 1917.

În ziua întâi de Crăciun a venit în cancelarie, după prânz, Ioan Cimpoacă, muncitor român din satul Dârste de lângă Brașov. E căprar la reg. 2, «Maschinen-Gewehr-Abteilung». Pieptul îi este împodobit cu 5 medalii, câștigate pe câmpurile de luptă italiene și rusești.

Mai fusese odată pe la Strahov, atunci cu alt ortac al său. I întâlnise abatele pe drum și auzindu-i povestind românește, i-a adus să le dea de mâncare și să mi-i arate și mie, fiindcă erau amândoi de lângă Brașov.

Acum pleacă Cimpoacă peste 2—3 zile în — Palestina! Cu alți 22 de tovarăși, între cari

15 români. E împărțit cu «marșu'», la «mașinenghever-abtailung». In Belgradul sârbesc o să capete haine de vară, fiindcă pleacă doară spre țările călduroase.

Vine de acasă, din Dârste. De nevastă și de cei doi băiețași nu știe nimic, de mai bine de 2 ani de zile. Par'că i-ar fi înghițit pământul.

Casa din Dârste i-a ars până la pământ. Nu mai are nimic, fără numai hainele de pe el.

Fără de-un ochiu.

29 Ianuarie n. 1918.

A plecat astăzi spre Budapesta, în «spitalul de băraci Augusta», Ioan Dascăl, țaran român din Șiclău, de lângă Arad (Reg. de inf. 33).

Și-a perdut, pe frontul italian, cu prilejul unei explozii de granată, ochiul drept, degetul cel gros al mâinii drepte și vârful degetului arătător dela mâna stângă.

A stat mulțișor în Lazaret, fiindcă a trebuit să i se vindece locul, unde i-a fost ochiul, până să capete o «proteză», un ochiu de sticlă. In locul degetului gros e o bucată de carne care — după ce a puroiat din greu — s'a dat acum împăcată și ne arată numai dungile albe și roșietice ale firelor de cusătură cari au fost scoase afară.

După o petrecere de 15 luni pe front s'a odihnit puțin Ioan Dascăl. Iși mișca din când în când degetele și mă întrebă: «Oare o să mai pot purta coarnele plugului?»

La plecare și-a cercat iară puterea și a zis: «O mergel»

Cu ochiul drept însă *n'are* să mai «meargă!»

Când să ne luăm ziua-bună, când i-am dorit să ajungă în pace acasă (fiindcă de sigur o să fie supraarbitrat), mi-a zis, privindu-mă cu ochiu-i credincios de țaran român năcăjit: «Acu' — ce-a da Dumnezeu!... De una-mi pare bine: că nu știu ai mei de-acas' ce mi s'o tâmplat cu ochiu'. Am scris eu, nu-i vorba, acasă, când o fost la opărație, da' pe ungurie, că erà unu', ungur, care mi-o scris scrisoarea. Să vede că n'or fi primit-o, că nu mi-or scris de ea. Acu' — să mă vezi când 'oiu ajunge acasă! Le-'oiu arătà numa' deștele și numa' mai târziu o să-mi scoț ochiu'!»

Și zimbeà Ioan Dascăl, de-i zimbeau și muștățile groase, mari, galbene, neîngrijite, zimbeà la gândul cum se vor mirà ai casei (e văduv) că își scoate ochiul. Ce să zici! Iși făcea voie în necaz.

— «De-ai aveà nevastă ar puteà să-ți scoată ochiu' acum cu cicăliturile ei», zic eu, strângându-i mâna muncită, de rămas-bun...

Cetind soldaților.

12 Martie n. 1917.

Astăzi am cetit soldaților din broșura mea, tipărită în Praga, cu ajutorul bănesc al «românilor refugiați» din Bucovina, schița «Nunta amânată».

De două zile am 25 de români, din toate ținuturile locuite de români, din Ungaria și din Bucovina. Intre aceștia cinci cari sunt analfabeți. Am vrut să le atrag atenția asupra foloaselor cetitului și scrisului și am crezut că va fi mai bine să le cetesc schița amintită, scrisă anume cu scopul acesta. — Plimbându-mă în grădina mănăstirii Strahov, anul trecut, am ticluit schița.

E vorba de un țăran analfabet care, plecând pe câmpul de luptă, e logodit cu o fată din sat; un prietin, hătru bun de glume, îi scrie scrisorile către fată — dar odată, din glumă, citește logodnicului o scrisoare mincinoasă: cu vestea că fata se va mărită cu altul. Gluma se întoarce însă în serios, fiindcă se dă alarma, logodnicul, desperat, pușcă nebunește, aleargă singur în fața dușmanului și — moare. Prietenul abea are timp să isbucnească în plâns și să se roage de iertare în fața trupului neînsuflețit al consăteanului și să-i pună pe piept scrisoarea

adevărată: o scrisoare duioasă, dela inimă, cum o aşteptă cel mort.

Morala este vădită, dar cred că scenele au o oareşcare vioiciune. Toţi au dat din cap, înfioraţi, după ce am cetit schiţa. Cei cinci analfa-beţi au strâns cartea mai cu tărie în mână. Voiu începe lecţiile cu ei.

Surd Vasile din Cuceu (Sălagi) m'a întrebat după lectură: «Da' de unde ai auzit-o?»

— «De unde să o aud? Mi-am închипuit-o eu aşa!»

— «D'apoi la noi taman aşa s'o tâmplat!»

— «Cum?»

— «Cum ai cetit dumita. Numa' c'o fost în timp de pace şi că n'o murit fărtatu'».

— «Cum a fost?», l-am întrebat mai de parte.

— «Apoi aşa — că eu am vrut să ciufulesc (batjocuresc) pe un ortac de-a meu, pe Nechită Gheorghe din Cuceu, când am fost la lucru, pe pustă. El erà logodit şi tare o aveà dragă. Da' nu ştia scrie, ca Dumitru Solomon àl din carte. Eu îi scriam cărţile acasă, la logodnică. Odată am vrut să rãd şi i-am spus că scrie 'n carte că ea musai să se mărite. Heil bietu' om, tăt a 'ngălbenit. Ca şi când i-ai fi pus pânza pe obraz. N'a mai lucrat cu poftă

toată ziua. Da' eu trăgeam cu coada ochiului și râdeam-râdeam. Sara, când să ne culcăm, i-am spus: «fârtate — apoi te-am celuit». — «Cum?» — «Iac' așa! Nu face supărare! Scrisoarea care ți-am cetit-o a fost mincinoasă». — «Vai, bată-te faptele tale!» a strigat Nechită...

— «Și-atât?»

— «Atât. Eram doar' ortaci bunil...»

Povestea cu mâțul.

13 Martie 1917.

Am cetit soldaților «Stinge focul până nu ia flacăra», povestirea lui Tolstoi. Cu acelaș efect bun, ca în totdeauna. Scenele sunt sguduitoare. Imi închipui ce frumoasă ar fi ca piesă teatrală, într'o dramă țărănească. — Când am ajuns la sfârșit, la scena când bătrânul, pe patul de moarte, dă sfat fiului său: «Intinde mâna de împăcare potrivnicului tău! Nu-i purtă ură, fiindcă ura naște ură!», a urmat o clipă de tăcere de mormânt.

— «Vezi», oftă unul, «ce s'a putut face dintr'un ou!»

— «Ou, zău!» zise altul. (Cearta între cele două familii, în povestire, se născuse din pricina unui ou, pe care l-a căutat o vecină la cealaltă, iar aceasta n'a vrut să lase odată cu capul că poate, din greșală, să ouă găina vecinii la

dânsa, fiindcă ea n'are lipsă de ouă străine!) «Ou, zău! Că și eu am plătit pentru un pisic 240 de coroane!»

— «Pentru un pisic?», l-am întrebat eu.

— «Da — un mâț, ia, cât un pumn».

— «Și cum a fost povestea?»

— «Hail e șoadă de tot. Copiii noștri s'au jucat cu mâțu' — și mâțu' numai a dispărut. Unde-i? Nu-i! Peste câteva zile e la al doilea vecin, în casă. L-au prins copiii ăluia. Da' nu să-l dea. Ziceau că nu-i a nost. Ne-am certat — că am crezut că avem dreptate la mâțu' ăla. — Hai la târghiălaș (tárgyalás, pertractare)! Hai! Și ne-am prins fieștecările câte un protacăr. Și am fost de trei ori la târghiălaș, că n'am vrut să mă las. «Ai mărturii?» m'o întrebat fișcarășu'. Am adus și mărturii că mâțu-i a nost. Da' protacării ăia, a meu și-a lui, par'că s'or înțeles ei între ei, că m'or adus, drag'-dragu' meu, la capătu' vremii, să plătesc ca popa 240 de coroane. Zău așă! La sfârșit zice fișcarășu' cătră mine: mâțu' nu-i a dumitale!» — Așă am plătit pentru un mâț amărât 240 de coroane»...

Strâns cu ușa, i-a fost rușine omului meu și mi-a spus că a povestit întâmplarea altui român din satul său — dar stau să jur că el a pățit-o cu mâțul...

Biata „Rumunka“.

Praga, 25/III. 1918.

Ieri am îngropat pe bietul Ioan Repede, tânăr de 18 ani, soldat român, din Cohalm, de lângă Braşov. Fusese în lazaretul Strahov cu boală de urechi — după operaţie — şi se simţea mai bine. Duminică mi s'a plâns că are dureri de cap. Sora Lucaria i-a dat aspirină, de trei ori, şi l-a pus să zacă. Luni dimineaţă am vorbit cu dânsul. Mi-a spus că îi e mai bine. Pe la 11 îi eră rău. A început să întoarcă ochii şi faţa i-a primit o culoare palidă, de nu l ai mai fi putut cunoaşte. Mi-a strigat îngrozit: «Domnule, eu móriu!»

Am trimis repede după unchiul său, judele, care este tălmaci la judecătoria militară de brigadă şi scriitor în cancelarie, şi — neavând medici de specialitate în spital, temându-ne de o boală serioasă — l-am transportat în spitalul profesorului

Vymola. Când l-au pus în cărucior și mi-am luat rămas-bun, a mai avut puterea să-mi zică:

«Domnule, eu m'oriu!.. Să ai noroc, domnișorule!»

Și-a pierdut conștiința. Cereà foc, ca să bea, spuneà nume greșite când îl întrebai cum îl chiamă pe tatăl său. Medicii au găsit «aprin-dere de pielea creierilor».

Atât a înaintat de repede boala încât Marți seara, pe la șapte, și-a dat sufletul tânărul bun, sârguincios, deștept, la care țineam atâta. N'a mai ajutat nimica. Profesorii cei mai buni, specialiști, la cari s'a îndreptat Repede senior, n'au putut să-i facă nici o operație. După ce i-au luat o probă din șira spinării, au constatat că și acolo a ajuns puroiul blestemat al boalei.

De acasă sta bine Ioan Repede. Am dat o telegramă încă Luni, să-i vină părinții. Două telegrame. Una, a spitalului, a fost trimisă cu greșala «Gesuch erwünscht» în loc de «Besuch erwünscht» (Petiția dorită — în loc de: Vizita dorită). Fiindcă voiau părinții să-i trimită o petiție — au crezut că e vorba de ea și au lucrat mai departe pe câmp. Numai telegrama a doua, a lui Repede senior, i-a pus pe grije. Au alergat la gară amândoi părinții. În goana mare au hotărât să plece, deocamdată, mama. Și a pornit-o

la drum, ea, care nu fusese niciodată mai departe de Cluj.

Am vorbit cu ea în ziua înmormântării. O țarancă română omenoasă, muncitoare, temătoare de Dumnezeu și o mamă — să-i cauți părचे. Mai are doi copilași, băieți mici, acasă, dar la «Oniță» țină mai mult ca la lumina ochilor.

Când m'a văzut, a început mamă-sa să plângă cu hohot. Abea am putut-o potoli. Venise de seara — dar n'avusese adresa decât numai aceea dela judecătorie și biata femeie a alergat ca o nebună pe străzile orașului, dela Ana la Caiafa, până ce a ajuns, noaptea, la institutul patologic, unde e «casa rece» și unde se află fiul ei mort. Femeia portarului, făcându-i-se milă de ea, i-a dat adăpost peste noapte.

Venise cu desagii plini de merinde mama. La Viena, la gară, s'au rugat de ea cel puțin 10 inși, cu mâinile împreunate, cu lacrămile în ochi, să le dea ceva — foametea bântuia din greu. Ea tot mai nădăjduia că o să-i poată da ceva lui «Oniță» din bunătăți. Tot într'un plâns a dus-o pe drum.

Am întrebat-o de ce a venit în haine negre. Mi-a răspuns: «Am tot cobit a jele, domnule, am tot cobit».

Ca să o mângăiem puțin, știind că-i religioasă femeia, am dus-o la biserică, la mănăstirea dela Emmaus. Ca și când ne-am fi vorbit, eră serviciul bisericesc. Pompă. În jumătate întunerecul bisericii în stil bizantin am trăit câteva clipe dureroase, în apropierea mamei îndurerate. Câteodată suspină și gemea, de se uitau cei din biserică la dânsa — dar când dedeau de fața ei îndurerată și de broboada ei neagră, înțelegeau și ochii lor compătimitori o mângăiau.

Ieșind din biserică, am stat puțin pe loc și ne-a spus biata mamă: «Of, Doamnel, da' ce-o fi pătit *ea*, Maica Domnului, când o murit Hristos?!»

Simplu și liniștită pentru o clipă.

Nu credeam să-i poată veni unei țărance un astfel de gând în durerea proprie.

Când i-am amintit odată că poate că se isprăvește războiul ne-a zis: «Bine, bine, domnule dragă — da, Doamne iartă-mă — pentru mine fie ce-a fi — de acu' mi-a murit Oniță al mamei!»

Am mers mai apoi în «casa rece» a institutului patologic, lângă institutul anatomic.

Acolo eră «Oniță» al ei. În sicriu, în haine de hârtie. Cum se schimbase! A fost cald zilele astea și începea să se descompună. El, veselul, rumenul, tânărul numai viață! Atât de bu-

curos îl trimeteam să vadă muzee, expoziții — și totdeauna se întorcea cu un car de amănunte. Avea ce povesti. Îi sticleau ochii în cap de bucurie. Citea cărți și foi și ar fi tot citit și văzut ce este pe lume! Îmi râdea inima când mă uitam la el și îmi spuneam: tot băieți de țăran de aceștia să avem prin satele noastre și am putea fi liniștiți.

Durerea mării nu o pot descrie. Înainte de a-i pune sicriul dintâi a rugat pe cioclu să o lase să-i așeze în mâna lui «Oniță» un ban și i-a pus o bucată de 10 bani, ca să aibă când îl va trece vâslașul peste «apa morților».

«Dragu mării! puțu' mării! Oniță-a' mării!» se tânguia biata femeie.

La țipetele ei au venit de pe stradă trecătorii. Aproape că s'a umplut sala. Lume de tot soiul. Femei bătrâne plâneau cu ea la un loc. Părintele gr. cat. militar Cioba, i-a ținut o slujbă, cântând singur și rostind o scurtă vorbire, potrivită.

O doamnă s'a apropiat de mine și m'a întrebat în limba cehă: «Rumunka?» I-am spus că da. Pricepuse ea din țipetele ei chiar că era «Rumunka» și s'a apropiat să-i strângă mâna cu compătimire, lățind vestea în toate părțile că mama îndurerată este o «Rumunka».

Și biata «Rumunka» ținea sicriul negru cu amândouă mâinile, «cântă» să ți se sfășie inima, aburea cu gura ei geamul prin care mai putea vedea fața iubită a lui «Oniță» al ei, curățează geamul, să-l vadă mai bine și se topea dea 'n picioarele.

L-au pus mai apoi în carul mortuar și l-au dus la gară, ca să-l înmormânteze în Cohalm. Miercuri e «Schimbarea la față» și — vai! — bine i-ar cădea mamii să-l înmormânteze cel puțin în zi de sărbătoare.

Am dus-o și pe la Strahov, să vadă unde a fost băiatul ei. Cum a sărutat mâna Abatelui, cum i-a mulțumit! Cum a sărit la patul unde a dormit el și i-a sărutat așternutul! Cum a plâns când a văzut pe foștii lui prietini și cum le-a împărțit bani, să aibă de «sufletul mortului!»

Apoi au dus-o ca pe o lunatecă la gară...

Când clopotele au sunat de pace...

Satul românesc se întinde pe o costișe de deal. Ca un cosaș tolănit la soare, cu pipa între dinți, cu mânilor subpuse. Albeața caselor satului îți cade bine, tăcerea ce domnește în el te pune însă pe gânduri.

Sunt deosebite feluri de tăceri. E o tăcere binefăcătoare care îți întremează puterile și este o tăcere neliniștitoare care-ți sugrumă voința, care-ți înfige ghimpii durerii în inimă și te silește să te sbuciumi fără de încetare în așternutul sufletesc.

Tăcerea de care eră cuprins satul românesc eră plină de durere. Stăpâneă *ceva* în văzduh — o putere nevăzută — care nu te lăsă să te bucuri, dar nici să te întristezi, ci-ți picură, încet pe încetul, neîncrederea în clipele ce au să vină.

Sunt luni de zile de când s'a sălășluit neîncrederea asta în satul românesc. Luni? Ani! Ceas de ceas, săptămână de săptămână, lună de lună, un an, doi ani, mai mulți. — De când

a bătut pârgarul doba prin sat și a strigat de pe «hulă»: «Tot omu' să știe!...», că s'a pornit războiu, pe viață, pe moarte; de când au plecat cele dintâi cete de români de pe la vetrele lor; de când i-a petrecut satul întreg până la hotar, cu lacrămile în ochi, cu inima înfrigurată; până colea, târziu, când au venit la rând cei bărboși, cei cu părul argintiu, cei cu gospodăria așezată și puzderia de copii!

Cine a spus că nu poate avea viața sa proprie un sat, *casele* unui sat? Și ele simțesc durerea, ca și stăpânii lor! Cel puțin așa li se pareă românilor cari plecau pe câmpul de luptă. Casele jeleau plecarea stăpânilor lor — o vedeau ei prea bine, după felul cum steteau deschise obloanele, după cum tremurau moriștele de vânt din vârful casei, după cum se ridică fumul din urloaie. Nu mai erau obloanele prietinoase de mai 'naainte, nici moriștele vesele, nici fumul sărbătorec și pacinic! Totul pareă cu lacrimi pe la gene.

... Și câte lacrimi s'au pornit să tremure în decursul vremii! Pe zi ce mergea, cu fiecare soldat ce plecă, cu cât se făcea mai pustiu satul românesc — cu atât mai mult simțea jalea cui-bărită în pieptul satului. Tresărea și el, ca o mamă iubitoare, când se apropia de dânsul câte un lo-

cuitor de-al său, ciungărit, olog ca vai de el — și-i ascultă îndurerat, cu inima încleștată, păsurile.

Iar, mai apoi, când s'a desprimăvărat, când a început să se pregătească câmpurile să primească sămânța binecuvântată, când au dat să înmugurească pomii și să cânte păsăruicile — și când brațul de plugar român lipseà ca să ducă coarnele de plug, când te uitai în zadar de jur-împrejur, că vedeai doar bătrâni neputincioși, cu mâni tremurătoare și femei năcăjite, cu copii nevârstnici, la plug, la sămănat, o, atunci păreà satul o mamă care bocește la căpătâiul fiului iubit!

U Cluj / Central University Library Cluj

Mai târziu, când s'a împușinat lumea din el, de erau numai bătrânii pe la podmol și copilașii gureși, neștiutori de durerile lumii, pe ulițele satului românesc — păreà el un bătrân morocănos, ce se închide în sine, îngândurat, cu o licărire palidă de nădejde în suflet.

Iată că licărirea asta a prins putere. Așteptă mahmur satul vremi mai bune, când — deodată — pe negândite, a prins o veste, pe care nici dânsul nu voià să o creadă la început. Dar tot trebuià să-i dea crezare. Venise pe telefon. O prinsese el de pe sârma de telegraf, că sbâr-năià prea tare. Erau câteva vorbe, menite să răscolească tot cuprinsul.

— «Pace!» strigă vorba de pe sârma de telegraf. «Pace», răsună mai departe, dus în toate părțile vântului. «Pace» huiiau dealurile, ca să treacă mai departe, până la cea din urmă văgăună de sat. «Pace» cântau pasărilor în crâng, «pace» fremătau codrii, «pace», «pace», «pace»! Orașe, sate, cătune — în toate a năpădit cuvântul acesta fermecat și ca sub o putere minunată s'au ridicat spatele încovoiate de durere ale bătrânilor, capetele ascunse în palmele udate de lacrimi ale nevestelor, mamelor și mireșelor, — până chiar și copiii au început să chiue pe ulițele pustii: «pace»! — «pace»!

A fost o zi de sărbătoare pentru satul românesc! Cum nu? Ca o cloșcă iubitoare care se bucură, dacă are cât mai mulți puișori sub aripele-i ocrotitoare, în căldura pufurilor ei, s'a bucurat el de sănătatea și bunăstarea locuitorilor săi, în zădar a chemat, speriată, cloșca puișorii înapoi — pe zi ce mergea vedeă cum se împuținează numărul lor — iar acum, o veste de astea prinsă de pe telegraf îi da de știre că s'au găsit unii din cei pierduți și că se întorc înapoi.

Eră într'o zi de Joi, când s'a oprit trenul «vișinal» la gara satului românesc, aducând pe ceice mai rămăseseră din sat. Cu mic cu mare ieșiseră să-i întâmpine. Doar câte o băbușcă

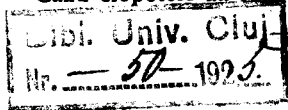
și câte un hâj pe cari nu-i mai iertau picioarele, de s'au tras până la marginea satului, ca să-și aștepte acolo; ceilalți erau toți la gară.

Cu mare greu au putut păzi rânduiala vre-o zece tovarăși dintr'alte sate cari erau și ei cu «carul de foc». Au năvălit toți unul la altul. Larmă, țipete, răcnete, plâns, — de toate i-a fost dat să audă gării satului românesc. Par'că se deslănțuiseră zăgazarile și plecau plutele cu tărie drăcească, înainte, numai înainte!

Intre zecile și sutele de glasuri, auzai respicată: «Bărbate!» — «George!» — «Ană!» — «Tată!» — «Mamă!» și brațele se încolăceau după gâturi iubite, gurile cari s'au căutat de atâta vreme, se sărutau pătimaș, ochii lacomi priveau flămânzi, piepturile lihnite respirau greu, greu și prelung... iar satul, satul simțează de acolo, din preajma gării, toate mângăierile astea, toate vorbele astea dragăstoase și tresăltă ca o ființă viie...

CUPRINSUL:

	Pag.
Văduva	3
În «satul gușaților»	15
Insemnări dintr'un lazaret	29
Biata «Rumunka»	38
Când clopotele au sunat de pace	44

„Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român“.

Întemeiată la 1861 de marii metropoliți Andreiu Șaguna dela Sibiiu și Alex. Sterca-Șuluțiu dela Blaj, de frunțașii neamului nostru de atunci: Tim. Cipariu, George Barițiu, Axente Severu, cav. I. Pușcariu, baron Vasile Pop, Dr. I. Rațiu, Iacob Bologna ș. a. cu scopul de a înainta cultura poporului român prin tipărire de cărți bune și folositoare, a înființat și va înființa și susține biblioteci populare în fiecare comună, biblioteci regionale în fiecare centru de despărțământ și o bibliotecă mai mare centrală; a întemeiat și va întemeia și susține muzee regionale în centrele despărțămintelor, pe lângă un mare Muzeu Central; a ridicat și va ridica și susține case naționale în toate comunele românești; a aranjat și va aranja expoziții etnografice (de porturi, de jocuri naționale etc.), de agricultură, de grădinărit, pomărit, de copii, industriale, artistice ș. a.; a ținut și va ține conferințe și prelegeri populare; a acordat și va acorda premii și burse (stipendii); a înființat și va înființa bănci populare, cooperative ș. a.; a instruit și va instrui pe analfabeți (pe ceice nu știu ceti și scrie). «Asociațiunea» e împărțită în despărțăminte (cercuri), iar acestea în comune sau agenturi. 4 persoane pot face o agentură și cere prin directorul despărțământului o bibliotecă dela

Asociațiune, Sibiiu, str. Șaguna 6.

Abonați publicațiile „Asociațiunei“

„TRANSILVANIA“

Cea mai veche revistă românească din Ardeal

Apare lunar sub îngrijirea dlor

Vasilie Goldiș și Horia Petra-Petrescu

cu sprijinul celor mai de seamă scriitori români de pretutindeni. Publică: poezii, romane, schițe, romane, teatru, istorie, știință pe înțelesul tuturor, :: studii, dări de seamă, notițe, cronici ș. a. ::

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Costul abonamentului anual:

pentru membrii «Asociațiunei» . . . . . 50 Lei
pentru nemembrii . . . . . 70 Lei

Cea mai răspândită publicațiune poporală

„BIBLIOTECA POPORALĂ :: A ASOCIAȚIUNEI“ ::

e îngrijită de secretarul literar al «Asociațiunei»,
cu sprijinul celor mai buni scriitori pentru popor.

Costul abonamentului anual:

pentru membrii «Asociațiunei» . . . . . 25 Lei
pentru nemembrii . . . . . 35 Lei